

Syrie du nord, Paris 1940, s. 261-263, 271-274, 289; a.mlf., *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler* (trc. Yıldız Moran), İstanbul 1979, s. 89, 94; a.mlf., "Bursuk", *EL²* (İng.), I, 1336-1337; M. Halil Yinanç, *Türkiye Tarihi, Selçuklular Devri I: Anadolu'nun Fethi*, İstanbul 1944, s. 105 vd., 145-146; İbrahim Kafesoğlu, *Sultan Melikşah Devrinde Büyük Selçuklu İmparatorluğu*, İstanbul 1953, s. 59, 75, 91, 102, 105-106, 159; C. E. Bosworth, "The Political and Dynastic History of the Iranian World", *CHIr.*, V, 67, 98, 108-109, 116, 128, 242; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 1971, bk. İndeks; Ali Sevim, *Suriye ve Filistin Selçukluları Tarihi*, Ankara 1983, s. 127, 152, 216-217, 219, 232-233; Coşkun Alptekin, *Dimaşk Atabegliği (Tog-teginliler)*, İstanbul 1985, s. 41, 50, 72-75; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, 100-101, 108-110; Abdülkerim Özaydın, *Sultan Muhammed Tapar Devri Selçuklu Tarihi (498-511/1105-1118)*, Ankara 1990, s. 14, 22, 24, 28, 44, 50, 53, 54, 111, 114, 128-134; a.mlf., *Sultan Berkıyaruk Devri Selçuklu Tarihi (485-498/1092-1104)*, İstanbul 2001, s. 41, 57, 65, 68, 72, 90, 142, 151, 165; Işın Demirkent, *Bizans Tarihi Yazıları*, İstanbul 2005, s. 180-184; Cl. Huart, "Bursuk", *IA*, II, 819-820; Şehrâm Yûsufî Fer, "Bursuk", *DMBİ*, XI, 712-713.

ABDÜLKERİM ÖZAYDIN

PORT SAİD

(بور سعيد)

Süveyş Kanalı'nın ağzında yer alan Mısır'ın ikinci büyük liman şehri.

Port Said'in (Bûr Saîd) çekirdeğini, 1859'da Süveyş Kanalı'nın kazı çalışmaları sırasında Menzele gölü ile Akdeniz arasında kalan kıyı kordonunda işçiler için kurulan baraka köyü oluşturur. Başlangıçta beş işçi evinden ibaret olan köy, daha sonra batısında kalan kısmın doldurulması ve başka binaların yapılmasıyla 150 eve, alanı da 30.000 m²'ye ulaştı. Buraya kanal inşaatını yürüten Fransız şirketinin yetkilileri tarafından o dönemdeki Mısır hıdivi Said Paşa'ya ithafen "Port Said" (Said limanı) adı verildi (1860). Şehrin büyümesine imkân sağlamak amacıyla Menzele gölünün bir kısmı daha dolduruldu, artık ihti-

yaca karşılık vermeyen iskele genişletilerek iki dalgakıranla korundu; daha sonra tekrar genişletildi. Kazı işleminin güneyde yeni kurulmuş olan İsmâiliyye şehrine kadar ilerlemesinin ardından 1865'te kanala su bırakıldı, böylece Port Said'den İsmâiliyye'ye botla gitmek mümkün oldu. Hızla büyüyen Port Said 1866'da, üç yıl önce kurulan ve merkezi İsmâiliyye olan Süveyş Kanalı muhafazasının merkezi yapıldı. 1869'da kanal açıldığı zaman şehrin nüfusu 10.000'e ulaşmıştı.

1904'te Port Said'in, demiryoluyla Kahire'ye bağlanmasından sonra önemi daha da arttı. Burada Süveyş Kanalı vasıtasıyla taşınan çeşitli tarım ürünlerinin yanı sıra sanayi ürünleri için büyük antrepolar ve kalandan geçen gemilerin kömür ihtiyacını karşılayan kömür depoları inşa edildi. 1907'de nüfusu 50.000'e yaklaşan ve 9000 civarında Avrupa kökenli yabancıyı barındıran Port Said, artık Mısır'ın büyük şehirlerinden biri ve İskenderiye'den sonra ikinci büyük limanı idi. Yabancıların sayısındaki artışa paralel olarak şehirde çok sayıda Avrupa devletinin konsoloslugu açıldı. Önceleri Mısırlılar'la Avrupalılar'ın mahalleleri ayrı idi. Daha sonraki yıllarda karışık oturmaya başlandı ve şehir kozmopolitleşti; sosyal ve kültürel hayata yabancılar damgasını vurdu. O dönemde hızla büyüyen şehir dar bir mekâna sıkıştığı için kanalın doğu tarafında kalan karşısındaki kıyıya yeni bir yerleşim merkezi kuruldu. Süveyş Kanalı Şirketi buraya da zamanın Mısır kralına ithafen Port Fuâd (Bûr Fuâd) adını verdi (1927).

I. Dünya Savaşı sırasında Port Said'i fiilen işgalleri altında bulunduran İngilizler, Çanakkale Savaşı'nda yaralanan askerleri için burada çok sayıda hastahane kurdular ve ölülerine mezarlık alanı tahsis ettiler. II. Dünya Savaşı'nda ise şehri ve limanı askerî üs olarak kullandılar. Port Said bu savaşın bitmesinden on bir yıl sonra da Cemal Abdünnâsır'ın Süveyş Kanalı'nı dev-

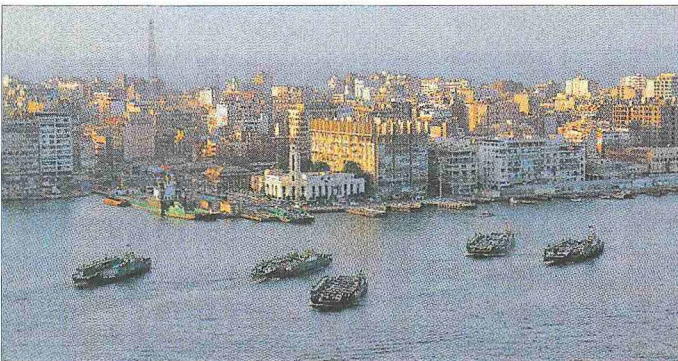

1956'da İngiliz-Fransız saldırısı sonrasında Port Said'in harap hali

letleştirmesi üzerine çıkan krizde Fransa ve İngiltere tarafından işgal edildi (6 Kasım 1956). Halkın gizli bir mukavemet teşkilâtı kurarak direnmeye çalışması sebebiyle çıkan yangınlar neticesinde şehrin kısmen harap olmasına yol açan bu işgal 22 Aralık 1956'da sona erdi. Port Said, 1967 ve 1973 Mısır-İsrail savaşları sırasında atılan bombalardan büyük zarar gördü. 1967'de Sinâ yarımadasının İsrail işgali altında kalması ve kanalın gemi trafiğine kapatılması büyük ölçüde işsizliğe sebep oldu. O zamana kadar sürekli göç alan şehirden dışarıya, özellikle yine bir liman şehri olan İskenderiye'ye büyük göçler yaşandı. Bu dönemlerde nüfus büyük ölçüde azaldığı görülür. İsrail'in Sinâ yarımadasını boşaltmasından sonra Süveyş Kanalı'nın 1975'te tekrar trafiğe açılmasının ardından nüfus hızlı bir şekilde artmaya başladı ve 283.000'den (1966), 262.620'ye (1976) düşmüş iken 1986'da 399.793'e ve 2006'da 546.000'e ulaştı.

Süveyş Kanalı'nın devletleştirilmesinden önce Port Said'de çok sayıda yabancıların yaşamış olması buradaki dinî hayatın çeşitlilik kazanmasını sağlamıştır (2003'te 427 cami ve yirmi iki kilise bulunuyordu). Şehirde kültürel açıdan önemli iki müze mevcuttur. Bunlardan el-Methafü'l-kavmî'de çoğu Süveyş Kanalı'nın kazılması sırasında çıkarılan Mısır tarihinin en eski devirlerinden itibaren çeşitli safhalarıyla ilgili eserler, el-Methafü'l-harbî'de ise çoğunluğunu Süveyş krizleriyle 1967 ve 1973 savaşlarından kalan malzemelerin oluşturduğu tarihî eşya sergilenmektedir.

İnşasından itibaren sürekli genişletilen ve geliştirilen Port Said Limanı için 1997'de, 2020'li yıllarda tamamlanması hedeflenen Doğu Port Said Limanı (Minâ Şark Bûr Said – Port Said East Port) isimli bir proje başlatıldı. 1975'ten beri ticarî serbest böl-

Port Said'den bir görünüş

ge olan Port Said'in bu özelliği bazı bölümleri zamanımızda açılmış bulunan yeni projeye daha da büyüyecektir. Kimya, tekstil, deri işlemeciliği, mâmül gıda maddeleri gibi hafif sanayi kollarının geliştiği şehirde kara, hava ve deniz yollarındaki modernleşmeye paralel biçimde turistik faaliyetlerde hızlı bir artış yaşanmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Ali Paşa Mübârek, *el-Hıta'tü't-Tevfikıyye*, Kahire 1994, X, 57-64; K. Baedeker, *The Mediterranean: Seaports and Sea Routes*, Leipzig 1911, s. 436-437; A. T. Wilson, *The Suez Canal*, Oxford 1939, s. 28-29, 138-142; P. Reymond, *Le Port de Port-Saïd*, Le Caire 1950; D. A. Farnie, *East and West of Suez: The Suez Canal in History 1854-1956*, Oxford 1969, tür.yer.; K. Kyle, *Suez*, New York 1991, s. 12, 169, 172, 235, 358, 422, 445, 461, 502, 511; S. Modelski, *Port Said Revisited*, Washington 2000; Ali Tanoğlu, "Mısır ve Süveyş Kanalı", *İÜ Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, 11/3-4, İstanbul 1952-53, s. 43; A. S. Atiya, "Port Saïd", *EP* (İng.), VIII, 324-325.

HİLAL GÖRGÜN

PORTEKİZ

Avrupa kıtasının en batısındaki ülke.

I. FİZİKİ ve BEŞERÎ COĞRAFYA

II. TARİH

III. PORTEKİZ-OSMANLI İLİŞKİLERİ

IV. ÜLKEDE İSLÂMİYET

İber yarımadasında yer alan Portekiz kuzeyde ve doğuda İspanya, güneyde ve batıda Atlas Okyanusu ile sınırlıdır. Tek meclisli bir rejimle yönetilir. Resmî adı República Portuguesa, resmî dili Portekizce, yüzölçümü Azor ve Madeira adalarıyla (313 km²) birlikte 91.985 km², nüfusu 10.605.870 (2005 tah.), başşehri Lizbon (508.000), diğer önemli şehirleri Porto (246.000) ve Amadora'dır (179.000).

I. FİZİKİ ve BEŞERÎ COĞRAFYA

Portekiz kabaca, kuzey-güney doğrultusunda uzunluğu 579 km. olan ve genişliği 113-225 km. arasında değişen bir dikdörtgen biçimindedir. İber yarımadasının orta kesimindeki yüksek platonun batı kenarında bulunan ülkeyi kuzeydoğudan güneybatıya doğru akan Tajo ırmağı iki farklı yüzey şekline ayırır. Kuzey, kuzeydoğu ve orta kesimler dar ve derin vadilerle parçalanmış dağlık arazi şeklindedir (Malhão da Estrela: 1991 m.). Ovalar, platolar, dalgalı tepeler ve akarsu havzalarından meydana gelen güney kesiminin ortalama yüksekliği 150 m. kadardır. Yer şekillerinin oluşumunu büyük oranda etkileyen akarsuların hemen tamamı İspanya'dan

doğar ve birtakım boğaz ve geçitlerle kıyı ovasına iner. Bunlardan Douro, bir süre doğu sınırını izledikten sonra doğu-batı yönünde ilerleyerek Porto yakınında, ikinci büyük akarsu olan Tajo, yine bir süre doğu sınırı boyunca ilerleyerek Lizbon'un güneyinde meydana getirdiği büyük bir halıçten ve üçüncü büyük akarsu Guadiana, Cadiz körfezinden okyanusa dökülür. Orta bölümdeki Sado ve Mondego diğer önemli akarsulardır.

Portekiz'de hüküm süren iklim tipine coğrafya literatüründe "Akdeniz ikliminin okyanusal tipi" (Portekiz tipi) adı verilir. Bu da kışları soğuk geçmeyen, yazları serin ve mevsimler arasında pek fazla sıcaklık farkı bulunmayan bir iklim türüdür. Kuzeybatıda yıllık yağış miktarı 1000 milimetrenin üzerindeyken dağların yamaçlarında 2000 milimetreye kadar çıkar; ancak yağış miktarında güneye ve kuzeydoğuya gidildikçe azalma görülür ve buralarda 750 milimetreye iner. Yıllık sıcaklık ortalaması ocakta 11, temmuzda 22 derecedir. Ülke topraklarının % 36'sı ormanlarla kaplı olup kuzeyde yağış miktarlarının yüksekliği sebebiyle orman örtüsü daha gürdür. Bu kesimde yaygın tür fıstık çamı iken doğuda yaprağını döken elemanlarla köknar, güneyde ise makiler ve mantar meşesi çoğunluktadır. Dünya şişe mantar tapası üretiminin % 50'sini Portekiz karşılar. Kilometrekareye 109 kişinin düştüğü ülkede orta, kuzey ve kıyı bölgeleri nüfusun yoğun olduğu alanlardır. Halkın % 97'si Katolik, % 1'i Protestan olup geri kalanları diğer dinlere mensuptur.

Tarım faaliyetlerinin toplam istihdamdaki payı % 13'tür ve bu oran Avrupa Birliği içinde görülen en yüksek oranlardan biridir. Ancak modern teknolojiyle üretim yapılmadığından tarımın ekonomiyeye katkısı çok düşük olduğu gibi gıda ihtiyacının da % 60'ı ithal edilmektedir. Toprakların % 22'si tarla ziraatına ayrılmış ekili

alanlardan, % 8-9 kadarı dikili alanlardan oluşur. Kuzeyin küçük işletme ve çiftliklerinde başlıca ürün yılda 666.000 ton üretimle mısırdır; onun yanında yer yer başka tahıl türleri ve patates, fasulye, pamuk da ekilir. Orta ve güneyde ise buğday ile (yılda 615.000 ton) patates başlıca üründür. Dikili alanlar (bağlar, zeytinlikler, meyve, sebze bahçeleri) kırsal kesimin diğer geçim kaynaklarını oluşturur. En iyi bağ ve zeytinliklere yukarı Douro vadisinde, Lizbon'un kuzeyinde Sintra'da ve Tajo vadisinde rastlanır. Yıllık toplam üzüm üretimi 1 milyon ton, zeytin üretimi 250.000 tondur. Güney bölgesi incir, badem, turunçgiller (özellikle adını ülkeden alan portakal) ve sebzecilik bakımından önem taşır. Ayrıca kıyı ve açık deniz balıkçılığı gelişmiştir; başlıca avlanan türler sardalya, orkinos, hamsi, balina ve morinadır (yılda toplam 305.000 ton). Balıkçılık merkezleri Setubal, Peniche leixoes, Portima ve Villa Real de Sto. Antonio'dur. Ülke topraklarının % 17'si çayır ve mera olmasına rağmen hayvancılık gelişmemiştir; kuzeyde büyükbaş, güneyde küçükbaş hayvan besiciliği yapılır. Maden açısından zengin olan Portekiz, Avrupa'nın en önemli bakır, kalay ve volfram üreticisidir. Uranyumun da bulunduğu ülke doğal taş üretiminde dünyada beşinci sırada yer alır (% 60'ı mermer).

Portekiz'in Avrupa Birliği'ne katılmasından sonra kamuya ait işletmeler özelleştirilmiş ve ekonomisi çeşitlenmiştir. Sanayi tesisleri orta ve kuzey bölümünde Lizbon ve Porto civarında toplanmıştır. Gelişmiş sanayi kolları tekstil, deri, ayakkabı, gıda, kimya, makine ve demir çeliktir. Endüstrinin en ileri dalı daha çok kuzey bölümünde gelişme gösteren tekstildir. Yünlü dokuma dağınık olmakla beraber orta bölümde yoğunluk kazanır. Cam, çini ve seramik diğer sanayi kollarıdır. Dış ticaretin % 74'ünün gerçekleştirildiği başta İs-

Portekiz'in başşehri Lizbon'dan bir görünüş